

Affischer som lockat, chockat och förfört – ur Litografiska Museets samlingar

Affischerna i utställningen är ett axplock ur museets samlingar efter skiftande teman som samhällsinformation, politisk propaganda, reklam, film och nöje. De flesta affischerna i utställningen har ingen namngiven formgivare, i några fall finns inte heller tryckeriet angivet.

Med färglitografins utveckling under andra hälften av 1800-talet skapades den moderna affischen. Föregångsland var Frankrike med konstnärer som Jules Cheret och Toulouse-Lautrec. Bilden fick en större betydelse och texten blev en del av uttrycket. Genombrottet för konstnärligt tecknade affischer i Sverige kom under 1910-talet. Inom filmen anlätades kända konstnärer som Einar Nerman och Eigil Schwab. Andra framstående konstnärer från den tiden som använde affischen som konstnärligt uttrycksmedel var Einar Forseth, Leander Engström och Wilhelm Kåge.

I slutet av 1800-talet och fram till 1950 tillverkades affischens bild och text för hand, ibland med inslag av foto. Först på litografisk sten, för att därefter på 1910-talet börja tillverkas på kornerad zinkplåt. De tidiga affischerna omkring sekelskiftet kunde vara gjorda av konstnären själv direkt på tryckplåten. Allt vanligare blev det att tryckeriets yrkesman, litografen, utförde det litografiska arbetet efter en uppmålad förlaga. I samråd med tryckaren bestämdes det antal tryckfärger som behövdes för att återge originalets färger. Från mitten av 1900-talet började den fotografiska bilden användas i större utsträckning. Tryckfärgerna standardiserades i fyra färger, gul, röd, blå och svart, och med rasterpunkter återgavs den fotografiska bildens nyanser någorlunda i affischtrycket.

Tryckerier

Ett av den tidens främsta svenska affischtryckerier var **Rokotryck AB Kopia**, som använde sig av rokotryck, en egen fotolitografisk metod, med direkttryck på zinkplåt. Rokotrycket ersattes på 1920-talet av offsettrycket, som är en indirekt tryckmetod. I stället för att trycka direkt på pappret från zinkplåten, sker trycket från plåten via en gummiklädd cylinder till pappret.

Andra tryckerier som tryckte affischer var Anton Ljunglöfs Litografiska Anstalt, Julius Olséns Litografiska Anstalt, Göteborgs Litografiska, Ivar Häggströms Tryckeri, Åhlén & Åkerlunds Offsettryckeri och Börtzells Tryckeri A.B.

Julius Olséns Litografiska Anstalt var under flera decennier på 1900-talet det dominerande tryckeriet för filmaffischer. De flesta av Litografiska Museets affischer är tryckta vid det tryckeriet. Tryckeriet grundades 1918 av Julius Olsén. Utrustningen var då en handpress från 1878 och en stentryckspress av märket Sigel. Företaget hade ingen anställd litograf utan stenarna kördes i en skrinna till en litograf som bodde i Enskede. Bland kunderna fanns chokladfabriken Thule och Barnängens Tekniska Fabrik. På 1920-talet utvidgades verksamheten tack vare beställningar från filmbranschen.

Åhlén & Åkerlunds Tryckeri använde tidigt offsettryck. Tryckeriet var specialiserat på tidskriftstryck men utförde också annat bildtryck i stora upplagor.

Börtzells Tryckeri grundades av J.E. Algernon Börtzell som lärde sig litografiskt färgtryck i Holland på 1870-talet. Han var föreståndare för Generalstabens Litografiska Anstalt (GLA) och drev samtidigt eget tryckeri. Börtzells Tryckeri tryckte den kända affischen för Olympiaden 1912, ritad av konstnären Olle Hjortzberg. Affischen trycktes i sju färger i en upplaga på 88 350 exemplar på 16 olika språk.

Ivar Hæggströms boktryckeri

Tryckeriet startades av Zacharias Hæggström, född 1787 i Umeå, död 1869 i Stockholm. Under tiden för studier vid Uppsala universitet mötte Zacharias barndomsvännen Anders Magnus Strinnholm och en dag beslöt de bägge norrlänningarna att välja en annan levnadsbana istället för studier. De begav sig till Stockholm för att söka anställning på ett boktryckeri. När lärlingsperioden var slut stannade Strinnholm i Stockholm när Hæggström 1811 begav sig till Greifswald för att skaffa ett litet tryckeri. År 1815 lämnade Strinnholm bolaget, men Hæggström fortsatte tryckerirörelsen och sin påbegynta förlagsverksamhet. 1858 lade han ner tryckeriet. Mot slutet av sin levnad överlämnade Hæggström verksamheten till sin son Ivar Hæggström. Ivar H startade i faderns förlag 1862. Följande år återupptog han den nedlagda tryckerirörelse, som han under namn av Hæggströmska boktryckeriet utvecklade till ett av de främsta företagen inom branschen. 1873 flyttade han tryckeriet till rymligare och tidsenligare lokaler i Repslagaregatan 24. 1899 ombildade H sitt tryckeriföretag till aktiebolag. (Carlotta)

Konstnärer

Kurt Jungstedt (1894-1963)

Jungstedt var bildkonstnär och tecknare. Han gjorde många offentliga utsmyckningar och arbetade också med teaterdekorationer. Han är också känd som illustratör, bland annat av Heidenstams Karolinerna, och Esaias Tegnér's Fritjofs saga.

Birger Lundquist (1910–1952)

Birger Lundquist hade en lång karriär som tecknare i Dagens Nyheter. Hans snabba stil hade stort inflytande över tidens tecknare. Lundquist verkade också som bokillustratör, bland annat i flera böcker av Alf Henrikson och Hwang Tsu-Yü.

Eric Rohman (1891–1949)

Rohman var konstnär och skådespelare. Han började med att formge filmaffischer redan 1916. Han var den mest produktiva av alla affischkonstnärer med omkring 7000 filmaffischer. Hans stil var enkel med ett fåtal färger.

Eigil Schwab (1882-1952)

Schwab var konstnär, målare, grafiker, illustratör och skämttecknare. Han började som porträttmålare men övergick snart till politiska satirer och skämtteckningar i tidningar som Söndags-Nisse, Naggen och Lutfisken. Schwab är representerad på bland annat Nationalmuseum och i Statens porträttsamling. Affischen i utställningen är en propagandaaffisch för Sveriges motboksinnehavares riksorganisation. Föreningen bildades inför riksdagsvalet 1928 och skulle vara strängt opolitisk och värna om enskilda personers rättigheter, motverka hot från förbudsörelsen och arbeta för "en vår kultur värdig lösning av nykterhetsproblemet". Förste ordförande blev sjökaptenen Reinhold Bråkenhielm, Göteborg.

Staffan Hallström (1914-1976)

Hallström var målare och tecknare och ingick i Saltsjö-Duvnäsgruppen tillsammans med Evert Lundqvist, Olle Nyman och Roland Kämpe. Han arbetade i nyexpressionistisk stil och bland hans mest kända verk är *Ingens hundar* från 1958.

Affischen i utställningen gjordes till konstutställningen på Ateljé 3 i hörnet Ringvägen-Södermannagatan i Stockholm 1–15 oktober 1965. Ett trettiotal konstnärer ställde ut, däribland Sven Erixson (X-et), Siri Derkert, Staffan Hallström, Bror Marklund, Helga Henschen, Gunilla Palmstierna-Weiss, Kjartan Slettemark, Nils Hammarström, Håkan Nyberg och Channa Bankier. Utställningskatalogen klargjorde syftet, ”att visa solidaritet med det vietnamesiska folkets rättvisa kamp mot USA:s ockupation och terrorbombning av Vietnam”. Läs mer i Åke Kilanders bok, *Vietnam var nära* (Leopard Förlag 2007)

Christer Themptander (1943-)

Christer Themptander har sedan slutet av 1960-talet med humor och skärpa i ord och bild, kommenterat sin tid. Han var med i kretsen kring tidningen PUSS. Han uttrycker sig oftast med hjälp av collage och fotografier. Förutom utställningar har han publicerat böcker, såväl konstböcker med politiska och poetiska bilder samt barnböcker.

Från Christer Themptanders utställning på Litografiska Museet i september 2017 : « I Christers bildvärld förenas det stora med det lilla, ofta i halsbrytande sammanställningar. Här förenas allt från världspolitik till hur det känns att vara disktrasa, från det ”übermanliga” till det barnsliga, från det tragikomiska till det innerligt poetiska. Inget är för stort, inte heller för litet, för att fångas av Christers storögt satiriska blick. Och det finns alltid något att bli förbannad på men också att förvånas och glädjas över. Varje dag! » (Jan af Burén).

Utställda affischer

1. Ostseebrücke, färjan Sassnitz – Trälleborg. Börtzells Tryckeri A.B. 1933
2. Wegner. E. Fritze offset.
3. Underground Block 1972. IDCA (International Design Conference in Aspen). The invisible city.
4. Munchmuseet 1980. Ny kunst i skolen. Rolf Groven. Norsk vann-dal-isme 1978.
5. Eiser. Ljunglöfs Tryckeri.
6. Flickornas Alfred. Åhlén & Åkerlund 1935. Signatur : Gunila S.
7. Omslagsflickan. Eric Rohman. Olséns Litografiska Anstalt, J. 1944
8. Kosackryttarspelen. Ivar Häggströms Tryckeri 1930
9. Konsum Chark. Allkopia 1954
10. Pellerins växt är bäst. Reklam för margarin. Hugo Bruswitz Lito
11. Mjölcentralen. Åhlén & Åkerlund 1934
12. Jaga med Gyttorp. Börtzells Tryckeri A.B.
13. Margarinet som segrar. Curt Peters. Rokotryck K.F.
14. Samarin. Victor Petterssons tryckeri
15. USA måste lämna Vietnam. Staffan Hallström 1965

16. O S A. Obetald kontaktannons. Christer Themptander:
17. Kontaktannons 47. Obetald kontaktannons. Christer Themptander
18. Nu får det vara nog. Riksdagsmannavalet 1928. Eigil Schwab. Göteborgs Litografiska
19. Svensk Arbetarrörelse under hundra år
20. 17 september. Valaffisch för Högerpartiet. Häggströms 1944
21. Reklamaffisch. Dam med päls. Signatur DVGO (I : Jugend Magazine cover art 1923)
22. Creme de Louise. Reklam för tvål
23. Vi som går köksvägen. Hela Världen 1935. Åhlén & Åkerlund
24. Solstickan. 1945. Formgivare för originalet Einar Nerman. Annonssbyrå AAA (Allmänna Annonssbyrå Aktiebolaget). Litografiska AB Norrköping.
25. Tag simborgarmärket. Simfrämjandet 1945. Ewert Lundqvist
26. Rädda Barnens vecka. 1922. Kurt Jungstedt. Rokotryck.
27. För julen. Lito E. Roth
28. Gift er aldrig. J. Olsén 1946